

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

Αρχείον Ροδίωνος Π. Γεωργιάδη, εισαγωγή, επιμέλεια έκδοσης, Γ. Χατζηκωστής, τόμ. Α-Γ, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία, 2008.

Το τρίτομο έργο *Αρχείον Ροδίωνος Π. Γεωργιάδη*, που κυκλοφόρησε πρόσφατα στη Λευκωσία, με εισαγωγή και επιμέλεια του φιλόλογου Γιώργου Χατζηκωστή ανέμενε η κυπριολογία για πολλά χρόνια. Πρόκειται για ένα θεμελιώδες έργο για τις κυπριακές σπουδές, από αυτά που θα στηρίξουν δεκάδες άρθρα, επιστημονικές μελέτες και διδακτορικές διατριβές.

Ο πρώτος τόμος, με έκταση 385 σελίδες, έχει υπότιτλο «Εισαγωγή – ο Ροδίων – κείμενα στοχασμού – γλωσσικές μελέτες – Κοινόν Κυπρίων – Εστία Κυπρίων – ποικίλα έγγραφα». Ο δεύτερος τόμος, με 333 σελίδες έχει υπότιτλο «Ιστορικά έργα – μελέτες για την Κύπρο – μεταφράσεις» και ο τρίτος τόμος, με τον υπότιτλο «Η συμβολή της Κύπρου στην ελληνική επανάσταση (έγγραφα των γενικών αρχείων του ελληνικού κράτους)» 363 σελίδες. Η τρίτομη έκδοση συνολικά καταλαμβάνει 1.081 σελίδες. Εκδότης είναι η Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, σε μια χειρονομία που επαναλαμβάνει τη μεταθανάτια έκδοση του βιβλίου του Λοΐζου Φιλίππου *Κύπριοι Αγωνισταί*, από την κυπριακή Αρχιεπισκοπή, επί αρχιεπισκοπίας Μακαρίου του Γ', το 1953.

Στο εισαγωγικό του κείμενο, ο Χατζηκωστής παρουσιάζει συνοπτικά τις βιογραφικές πληροφορίες για τον Ροδίωνα Γεωργιάδη, και την τύχη του αρχείου του. Όπως μαθαίνουμε, από τον Δεκέμβριο του 1948 η «Εθναρχία Κύπρου» είχε δημοσιοποιήσει την πρόθεσή της να εκδώσει «όλον το έργον του Ροδίωνος Γεωργιάδη, το οποίον αποτελεί σπουδαίαν συμβολήν εις την συμμετοχήν της Κύπρου εις την ελληνικήν επανάστασιν». Ο Γ. Χατζηκωστής έχει εκδώσει, το 1995, το βιβλίο *Έπος και μαρτύριο: Οι Κύπριοι ήρωες του Αλβανικού Έπους και της Εθνικής Αντίστασης Ροδίων και Μιλτιάδης Γεωργιάδης*. Ως καθηγητής, ταυτίστηκε όσο λίγοι με το Παγκύπριο Γυμνάσιο στη σύγχρονη περίοδο του ιστορικού εκπαιδευτηρίου. Υπήρξε, ως γυμνασιάρχης, ο κινητήριος μοχλός για τις εκδηλώσεις της εκατονταετίας του Παγκυπρίου (1993), που άφησαν ως κληρονομιά μια σειρά σημαντικών εκδόσεων, αλλά συνέβαλαν καθοριστικά και στη

δημιουργία του Αρχείου και του Μουσείου του Σχολείου. Ανέδειξε πρώτος στις ημέρες μας τον Ροδίωνα Γεωργιάδη, εντόπισε και επιδίωξε την έκδοση του Αρχείου του, και με την παρούσα έκδοση ολοκληρώνει την αποκάλυψη μιας προσωπικότητας, από τις κορυφαίες που αποφοίτησαν από το «Παγκύπριο».

Ο Ροδίων Π. Γεωργιάδης (1917-1944) γεννήθηκε στη Λεμεσό. Μετά τις γυμνασιακές του σπουδές, γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών. Αποφοίτησε από το Ιστορικό και Αρχαιολογικό Τμήμα, δείχνοντας ιδιαίτερη κλίση στην επιστημονική έρευνα και στη νεότερη κυπριακή ιστορία. Τον Δεκέμβριο του 1940 κατατάχθηκε εθελοντής στον ελληνικό στρατό, μαζί με τους υπόλοιπους Κύπριους φοιτητές, και πολέμησε στην Αλβανία, όπου ανδραγάθησε. Στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής εντάχθηκε στη μικρή αντιστασιακή οργάνωση «Εθνικόν Επαναστατικόν Κομιτάτον». Συνελήφθη, μαζί με τον αδελφό του Μιλτιάδη, στις αρχές του 1943 και δικάστηκαν από γερμανικό στρατοδικείο για διανομή επαναστατικών φυλλαδίων και αναγραφή συνθημάτων. Μετά από δεκάμηνη κράτησή τους στις φυλακές της Αίγινας, τα δύο αδέλφια μεταφέρθηκαν στη Γερμανία. Εκεί ο Ροδίων πέθανε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Βραδεμβούργο, στις 16 Οκτωβρίου 1944. Ο αδελφός του, έγκλειστος στις ναζιστικές φυλακές, θεωρείται αγνοούμενος. Η αδελφή τους πέθανε από τις κατοχικές κακουχίες, ενώ ο πατέρας του, Προκόπης Γεωργιάδης, υπάλληλος στο Δήμο Αθηναίων, σκοτώθηκε από «αδέσποτη σφαίρα» [βρετανική] στα Δεκεμβριανά. Από την οικογένεια απέμεινε η τραγική μητέρα, που μετέφερε το αρχείο του Ροδίωνα στην Κύπρο, το 1948, και το παρέδωσε στην Αρχιεπισκοπή για έκδοση. Η επιθυμία της πραγματοποιήθηκε ύστερα από εξήντα χρόνια.

Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει τα προσωπικά χειρόγραφα του Γεωργιάδη, ημερολογιακές σημειώσεις, σκόρπιες σκέψεις για τη ζωή του και το μέλλον της πατρίδας του, ερωτικές εκμυστηρεύσεις. Ο ίδιος έδωσε τον τίτλο «Τα εις εαυτόν» και τον υπότιτλο "Ad se". Εδώ ψυχογραφείται, συνήθως σε ώρες περισυλλογής ή απογοήτευσης ή λιγότερο συχνά, σε ώρες αγαλλίασης. Στο ίδιο προσωπικό μοτίβο ανήκουν και οι σημειώσεις «Σκέψεις του για τη ζωή και τον κόσμο», Αθήνα 1941-1942, που τις υπογράφει ως «Ροδίων Π. Γεωργιάδης ο Κύπριος». Εδώ διαπραγματεύεται θέματα όπως «Προορισμός του ανθρώπου και πολιτισμός» «Παράδοση και ανάγκη» «Ιστορική η αξία της ανάγκης και της παραδόσεως».

Μια σημαντική ενότητα του ερευνητικού έργου του Γεωργιάδη αποτελούν οι γλωσσικές - λαογραφικές μελέτες. Στην εργασία με τίτλο «Γλωσσικόν υλικόν εκ Κύπρου» περιλαμβάνονται 33 λήμματα - αθησαύριστες λέξεις ή παρερμηνευθείσες από τον Αθανάσιο Σακελλάριο στα «Κυπριακά» του, και λέξεις που προέρχονται «εκ των αγρών και της ακτής, κυρίως, ουχί δε λέξεις των πόλεων». Άλλες 222 κυπριακές λέξεις σε ισάριθμα δελτία, περιγράφονται ως «Λέξεις ατελείωτες» που δεν ολοκληρώθηκε η ετυμολογία και η ερμηνεία τους. Ακολουθούν 252 κυπριακές παροιμίες σε αλφαβητική κατάταξη.

Το επόμενο τμήμα του αρχείου αποτελούν τα κείμενα της «Μεταρρυθμιστικής Ενώσεως Εθνικής και Κοινωνικής Πρωτοπορείας». Όπως σημειώνει ο Γ. Χατζηκωστής, φαίνεται ότι το αρχικό κείμενο υπήρξε σύλληψη και σχεδιασμός του Γεωργιάδη από το 1937. Η επόμενη αρχειακή ενότητα αναφέρεται στο «Κοινόν Κυπρίων», την πρώτη μεγάλη ιδέα του νεαρού Κύπριου φιλόλογου που πήρε σάρκα και οστά, μεσούσης της γερμανικής Κατοχής στην Αθήνα. Στην εισηγητική έκθεση για την ίδρυση του «Κοινού Κυπρίων» που υπέβαλε ο Ροδίωνας, μεταφέρθηκαν αρκετές από τις ιδέες της «Μεταρρυθμιστικής Ενώσεως». Δημοσιεύεται και το Ιδρυτικό της οργάνωσης, με ημερομηνία 4 Οκτωβρίου 1942, το προσωρινό καταστατικό, και ό,τι σώθηκε από το Βιβλίο Πρακτικών των Γενικών Συνελεύσεων.

Μελετώντας τα κείμενα του «Κοινού Κυπρίων» μπορούμε να εκτιμήσουμε το οργανωτικό πνεύμα του ιδύνοντος νου της οργάνωσης, του εικοσιπεντάχρονου πλέον Γεωργιάδη, που την ίδια περίοδο είχε εμπλακεί σε διάφορες αντιστασιακές ομάδες και πράξεις. Τα άλλα 16 πρόσωπα που υπέγραψαν το ιδρυτικό του «Κοινού Κυπρίων» ήταν Κύπριοι φοιτητές και φοιτήτριες στην Αθήνα. Ως κύριος λόγος ίδρυσης του «Κοινού» προβάλλεται: «(...) η κατάσταση, που θα δημιουργηθή μετά τον πόλεμο, επιβάλλει την ανασυγκρότηση και το δυνάμωμα των εθνικών, πνευματικών, οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων της Κύπρου». Από τους «κύριους και πρωταρχικούς σκοπούς» που θα προσπαθούσαν τα μέλη να πετύχουν «με όλα τα θεμιτά μέσα (...) σύμφωνα με τη πραγματικότητα και τις συνθήκες που θα υπάρχουν», επισημαίνουμε:

«Α. Τη μελέτη της πνευματικής ζωής της Κύπρου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα, με μια οργανωμένη προσπάθεια των διανοουμένων, ώστε να καταδειχθή ο σύνδεσμος του παρελθόντος με το παρόν κι έτσι να δημιουργηθούν προϋποθέσεις για ένα παρόν και ένα μέλλον αντάξιο της ιστορίας μας, των πόθων μας και των ελπίδων που στηρίζει το Έθνος στην Κύπρο σα δυνατό συντελεστή του Νεολληνικού πολιτισμού. Τη μελέτη ακόμα των σημερινών ζητημάτων της Κύπρου και 'κείνων, που θα δημιουργήσουν οι μεταπολεμικές συνθήκες.

Β. Τον αγώνα για το φτειάξιμο μιας ευτυχισμένης, χαρούμενης και υγιούς κοινωνίας χωρίς τα κακά που της κληροδότησαν τα χρόνια της πολύχρονης σκλαβιάς και της υλικής ή πνευματικής φτώχειας.

Γ. την ανύψωση του μορφωτικού επιπέδου του λαού και τη διαφώτιση της Κυπριακής κοινωνίας στις στοιχειώδεις ανάγκες της εθνικής και κοινωνικής ζωής».

Ανάμεσα στα καθήκοντα που ανέλαβαν τα μέλη ήταν η συγγραφή και η παρουσίαση κυπρολογικών εργασιών, η μετάφραση στα Ελληνικά κυπρολογικών βιβλίων και η καταγραφή των τίτλων για την Κύπρο που υπήρχαν σε δημόσιες ή ιδιωτικές βιβλιοθήκες στην Αθήνα. Μέχρι τον Γενάρη του 1943 έγινε σημαντική εργασία, καθώς στις αθηναϊκές βιβλιοθήκες δούλεψαν εθελοντικά 20 φοιτητές και φοιτήτριες σε 9 συνεργεία, με μεγαλύτερο το εξαμελές που εργάστηκε στην Εθνική Βιβλιοθήκη.

Στις 15 Νοεμβρίου 1942 ο Ροδίωνας παρουσίασε σε «Γενική Συνέλευση» του «Κοινού Κυπρίων» την εργασία του «Η Κύπρος κατά την επανάσταση του 1821. Δύο αποκαλυπτικά έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους». Η ανακοίνωση, που δημοσιεύεται στο «Αρχείον», περιλαμβάνει και τις δύο εκκλήσεις των Κυπρίων προς τον Καποδίστρια του 1828, που σήμερα είναι πασίγνωστες. Ο πρώτος που τις εντόπισε και τις παρουσίασε ήταν ο Γεωργιάδης, τον Νοέμβριο του 1942. Παραθέτουμε ένα απόσπασμα από τον επίλογο της ανακοίνωσης:

«Τα έγγραφα παρουσίαζαν μια Κύπρο επαναστατική. Ήθελε κι αυτή, προσαθούσε κι αυτή, όπως μπορούσε, για την επιτυχία του Αγώνα. Δεν περιωρίσθηκε σε παθητικές εκδηλώσεις, αλλ' έστειλε πολλά παιδιά της ν' αγωνισθούν εδώ στην Ελλάδα και πληρεξουσίους για να προετοιμάσουν το έδαφος για μια ενεργότερη συμμετοχή της. Εν τω μεταξύ και αυτή ετοιμαζόταν να μπη στον αγώνα, περιμένοντας την κατάλληλη ευκαιρία και τη προσοχή και το ενδιαφέρον της τότε Διοίκησης της Ελλάδας. Έτσι ο αγώνας του 1821 εμφανίζεται σε μια Πανελλήνια μορφή, σαν αγώνας πραγματικά εθνικός, που συγκίνησε όλα τα τμήματα του Έθνους και μάζεψε σε μια τεράστια προσπάθεια τα παιδιά της Ελλάδας από κάθε γωνιά της γης. Κι η Κύπρος που ως τώρα περιωριζόταν στη θυσία της 9ης Ιουλίου 1821 αποκτά νέο περιεχόμενο, μπορεί κι αυτή να δείξη Κυπριώτες αγωνιστές κοντά στον Νικητάρá, τον Μαυροκορδάτο, τον Κανάρη. Πάνω από 500 Κυπριώτες αγωνιστές μάς αποκαλύπτουν τα έγγραφα των Γεν. Αρχείων του Κράτους. (...) Οι καλοθελητές της Κύπρου έτσι και μόνο μπορούν να σωπάσουν, βλέποντας την παταγώδη πραγματικότητα μέσα απ' τα βάθη της Ιστορίας και των γραπτών ή άγραφων μνημείων».

Μια άλλη αξιόλογη ενότητα αποτελούν τα σατιρικά φύλλα της χειρόγραφης εφημερίδας «Αστεία Κυπρίων» που προσφέρουν πλούτο πληροφοριών για τη δράση του συσσιτίου της «Εστίας Κυπρίων», που άρχισε τη λειτουργία του στις 29 Δεκεμβρίου 1941, στο Σύνταγμα. Για την καλύτερη λειτουργία του συσσιτίου, όπου σιτίζονταν περισσότεροι από 1.000 Κύπριοι, πέρα από την προσφορά εθελοντικής εργασίας από επώνυμες Αθηναίες και Κύπριες, εργοδοτήθηκαν 15 περίπου πρόσωπα, κυρίως φοιτητές. Ο Γεωργιάδης διορίστηκε αποθηκάριος. Η «Αστεία Κυπρίων» με άφθονη σάτιρα περιγράφει τις αγωνιώδεις προσπάθειες των Κυπρίων φοιτητών και οικογενειών της Αθήνας για εξασφάλιση φαγητού. Ο θάνατος και οι κίνδυνοι που παραμόνευαν φαίνεται να περιφρονούνται ή να χλευάζονται.

Ο δεύτερος τόμος περιλαμβάνει φροντιστηριακά μαθήματα του Ροδίωνα, περιλήψεις του μαθήματος της Ιστορίας για το Γυμνάσιο και προετοιμασίας για το Πανεπιστήμιο, και την τελευταία του χρονολογημένη εργασία (4 Ιανουαρίου 1943) με τίτλο *Κυπριώτες αγωνιστές για τη λευτεριά της Αθήνας*. Δυο βδομάδες αργότερα συνελήφθη από τους Γερμανούς και ξεκίνησε η μαρτυρική του πορεία. Στον ίδιο τόμο περιλαμβάνονται οι μελέτες του *Κύπρος η ελληνική νύμφη της Μεσογείου, Η Κύπρος ύστερα από τα Οκτωβριανά του 1931*. Γεγονότα

και συμπεράσματα, *Εκπαίδευση και σχολεία στην Κύπρο*, σχόλια πάνω στα κείμενα του Αγίου Νεοφύτου και *Λαογραφικά για τον τοκετό*. Ακολουθεί η πολυσέλιδη μετάφραση του έργου του Stanley Casson *Η Κύπρος κατά την αρχαιότητα*, που αυτή και μόνο αποδεικνύει την ασίγαστη ερευνητική φλόγα του νεαρού Κύπριου φιλόλογου.

Ο τρίτος τόμος αποτελεί μια μεγάλη κληρονομιά προς την κυπριακή ιστορία: Δημοσιεύονται 414 έγγραφα με πληροφορίες για περισσότερους από 500 Κύπριους αγωνιστές του 1821, όπως τα αντέγραψε ο Ροδίω, με τη συνεργασία του Πάνου Λεβέντη, φοιτητή της Φιλοσοφικής και του αδελφού του, Μιλτιάδη Γεωργιάδη. Τα έγγραφα αυτά εντοπίστηκαν στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, μετά από μελέτη χιλιάδων φακέλων από τα Υπουργεία Αστυνομίας, Εσωτερικών, Ναυτικών και Πολέμου και του Εκτελεστικού Σώματος. Αντιγράφηκαν μεθοδικά, όπου υπήρχαν αναφορές σε Κύπριος, Κυπριώτης, Κυπραίος, κ.ο.κ., και ήταν έτοιμα για σχολιασμό και έκδοση. Όσοι περιμένουν να διαβάσουν στις αυθεντικές πηγές της δεκαετίας του 1820 αναφορές μόνο σε «ηρωισμούς και θυσίες» θα απογοητευτούν: Τα περισσότερα έγγραφα αναφέρονται σε αιτήματα για αποζημιώσεις, απόδοση καθυστερημένων μισθών, κληρονομικά ζητήματα, παράπονα «αδικημένων», ανακρίσεις ή φυλακίσεις για ληστείες, φόνους, κατασκοπία (!), ακόμη και εσωτερικές ενδοκυπριακές δολοπλοκίες και αντιπαραθέσεις.

Μια αστείρευτη δεξαμενή γνώσεων, ένα πολύτιμο corpus πηγών, που βοηθούν στο σχηματισμό μιας σύνθετης εικόνας για το θέμα «Κύπρος και 1821». Πέρα από το πλήθος ονομάτων Κυπρίων αγωνιστών που αποκαλύπτεται, δημοσιεύονται έγγραφα για τις απελευθερωτικές προσπάθειες και τη σύναψη δανείου για την Κύπρο. Από τα πιο σημαντικά έγγραφα, ένα γράμμα του Χαράλαμπου Μάλη, του Σεπτεμβρίου 1824 προς το Υπουργείο Εσωτερικών, που ζητεί να δοθεί ένα σπίτι στο Ναύπλιο εις τους Κυπρίους «διά να ενεργούν τις υποθέσεις της Κύπρου».

Με την έκδοση του «Αρχείου» από τον Γιώργο Χατζηκωστή, ο Ροδίω Γεωργιάδης αποκαθίσταται στη θέση που του αναλογεί: Εκτός από πρώτος συστηματικός ερευνητής του κυπριακού εθελοντισμού και μια μορφή που εκπροσωπεί την πατρίδα του στην Αντίσταση, ο πρόωρα χαμένος Κύπριος φιλόλογος αναδεικνύεται μια κορυφαία προσωπικότητα, που θα διαδραμάτιζε οπωσδήποτε σημαντικό ρόλο στην πνευματική και πολιτική ζωή της μεταπολεμικής Κύπρου.

Πέτρος Παπαπολυβίου*

---

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Πέτρος Παπαπολυβίου είναι επίκουρος καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου της Κύπρου και μέλος της Συντακτικής Επιτροπής των «Τετραδίων».